

א. (13)

ומשנינן: **הא קא משמע לן** תנא דמשנתנו, וחדש חידוש גדול בכך ששנה את המחלוקת של רבי אליעזר וחכמים בפירות שכאלו ולא בגוזלות, **דטבל — מוכן הוא אצל שבת!**

לפי, **שאם עבר** אדם על איסור הפרשת תרומות ומעשרות בשבת, **ותקנו** לטבל על ידי שהפריש ממנו מעשר — הרי הוא **מתוקן**.

והשמיענו התנא, שאם עבר אדם על איסור חכמים והגביה מהם תרומות ומעשרות בשבת, הפירות מותרים, ואינם מוקצה עתה, על אף שבין השמשות היו אסורים מחמת איסור טבל, והורו להו אז "מוקצה מחמת איסור", ולא אמרינן "מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולא יומא", אלא נחשבים הם "מוכנים" כבר מערב שבת לאכילה, על הצד שיתקנום בשבת [אפילו שתיקון זה תלוי בעבירה על איסור דרבנן].

וטעמו של דבר, היות שאוכל מצד עצמו הוא דבר המוכן לאכילה, ורק אם חל עליו איסור מן התורה הוא מבטל את "מוכנותו", אך לא איסור הגבהת תרומות ומעשרות בשבת, שאינו אלא מדרבנן. (14)

לח-א אך עדיין יש לתמוה: האיך תאמר שהקביעות על ידי הדיבור היא?

והלא מותרו — חוזר! הרי אפילו אם היה נוטל הרבה מן הטבל ונותן לפניו, שנראה כמכוין לאכילת קבע, אין הוא חייב עדיין במעשר! היות **ושמעין ליה לרבי אליעזר דאמר: כל היכא ד"מותרו" חוזר** למקומו [כל שיכול הוא להחזיר את מה שישאר בידו לאחר אכילתו למקום שנטלו משם] — לא קבע בנטילתו, לפי שאין הטבל נקבע במעשר בכזאת נטילה שיכול להחזירה למקום שנטלו ממנה.

וכל שכן בדיבור בלבד, שאומר שיטול ואינו נוטל אלא משאיר במקום, שאינו נקבע [רש"י ומאירי]!?

וכמו דתנן במסכת מעשרות [ד ג]:

הנוטל זיתים של טבל מן המעטן [כלי גדול שצוברין בו את הזיתים קודם סחיטתם בבית הבד, כדי שיתחממו ויתבשל שמן בתוכן, ויהיה נוח לסוחטם].

הרי זה **טובל** את הזיתים "אחת אחת" **במלח, ואוכל** מיד, ואין צריך לעשר.

ואף שהמלחת האוכל הוא אחד מן הדברים הקובעים למעשר, כאן הואיל ואוכלן אחת אחת מיד — לא הוקבעו.

ואם **טבל** במלח ונתן לפניו עשרה זיתים, הרי זה חייב במעשר, לפי שהמלח קובען.

14. ברש"י הוסיף לבאר, האיך משתמע מלשון התנא שבשאר שני שבוע הפירות אסורים רק משום איסור טבל העכשווי, ולא משום שטבל היה בין השמשות ומוקצה מחמת איסור הוא. וכתב: אילו היה הדין שבשאר שני שבוע הרי

13. התוספות חלקו על פירושו של רש"י, ומשום שבבעלי חיים לא נחלקו רבי אליעזר וחכמים, דמוקצה דבעלי חיים חמיר טפי, וכמו שהוכיחו. ולכן פירושו, שהיה לו לתנא להשמיענו דינו בפירות מעושרים.

כל שמותרו חוזר אינו נקבע למעשר, וכל שכן דיבור בעלמא. והאיך תפרש משנתנו שהדבור קובע לרבי אליעזר?!

ומשנינן: מתניתין שלנו נמי מיירי במוקצה טהור וגברא טמא, דלא מצי מהדר ליה.

ותמהינן: והלא במשנתנו, שלא נטל מאומה אלא אמירה בלבד הוא שאמר שיאכלם, הרי "מוחזרין ועומדין" הן?! שהרי אין לך חזרה גדולה מזו, שאפילו מתחילה לא נטלן, ואם כן, ודאי שלרבי אליעזר אינו קובע הדיבור?!

ומכח קושיא זו נדחה הפירוש שפירשנו, שבשאר שני שבוע נקבעין הפירות על ידי דבורו, ועל כרחך משום שבת נקבעו.

וחזרה הסייעתא ממשנתנו לדברי רב נחמן האומר: שבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

אלא, אמר רב שימי בר אשי דחייה אחרת לסיוע ממשנתנו לדברי רב נחמן:

רבי אליעזר קא אמרת?! וכי מדברי רבי אליעזר אתה בא להוכיח כדברי רב נחמן?!

לא כן, כי רבי אליעזר לטעמיה, דאמר: תרומה קבעה אפילו בדבר שלא נגמרה

רבי אליעזר אומר: אם נטל את הזיתים מן המעטן הטהור והוא היה טמא [וכדמפרש לקמן], הרי זה חייב במעשר.

אבל נטלן מן המעטן הטמא, הרי זה פטור מן המעשר מפני שהוא מחזיר [ראוי הוא להחזיר] את המותר מן הזיתים אחר שיאכל את חלקן, וכדמפרש ואזיל.

והוינן בה במשנה זו: מאי שנא רישא שאומרת אם נטלן מן המעטן הטהור שהוא חייב במעשר, ואין אומרים הרי "מותרו חוזר", ומאי שנא סיפא האומרת שהוא פטור מן המעשר מפני ש"מותרו חוזר"?

ואמר רבי אבהו לפרש את המשנה:

רישא מיירי במעטן טהור, ואילו הגברא שנטל את הזיתים הרי הוא טמא [שסתם בני אדם טמאין הם, מאירין]. ולפיכך פטור הוא, כיון דלא מצי מהדר ליה [אינו יכול להחזיר את המותר], שהרי אם יחזירם, יתערבו הזיתים שנטמאו במגעו עם הזיתים הטהורים, ויפסד שמנו. (1)

סיפא מיירי במעטן טמא ואף הגברא טמא, (2) דמצי מהדר ליה [יכול הוא להחזיר את הזיתים שיישארו בידו].

ועל כל פנים, למדנו כי לדעת רבי אליעזר

בשאר שני שבוע הרי הוא מן המוכן ומוקצה, היה לו לתנא לומר: העומד על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מכאן אני אוכל למחר, והרי זה מן המוכן. אי נמי יאמר: עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מכאן אני אוכל למחר, והרי זה מן המוכן. ולפי לשונות אלו היה משתמע שבשאר שני שבוע אינו מן המוכן.

והואיל ולא נקט לשונות אלו, משמע שאף

1. כתב רש"י: ואם תאמר הרי נטמאו זיתי המעטן כשנטל מהן?! לא נטמא אלא מקום מגעו, ויכול לסלקן משם.

2. הוא הדין במעטן טמא וגברא טהור, ואגב

מלאכתו. וכמבואר במשנה שתביא עתה הגמרא, והיינו: אם הרים אדם תרומה מדבר שלא נגמרה מלאכתו, נקבעו השיריים לאוסרן אפילו באכילת עראי עד שיפריש מהם את שאר המעשרות.

וכל שכן שבת, שאכילתה היא אכילה חשובה, שהיא קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

אבל לדעת חכמים, הסוברים שאין התרומה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, עדיין לא למדנו כדברי רב נחמן שהשבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

והיכן נחלקו בזה רבי אליעזר וחכמים, **דתנן במסכת מעשרות [ב ד]:**

פירות שתרמנן עד שלא [עוד לפני ש] נגמרה מלאכתן:

רבי אליעזר אוסר לאכול מהן עראי, עד שיפריש שאר מעשרותיו.

וחכמים מתירין, מפני שהם סוברים שאין התרומה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

תא שמע כדברי רב נחמן, שהשבת קובעת למעשר בדבר שלא נגמרה מלאכתו, **מסיפא** דמשנתנו, שהיא דברי חכמים, ועל אותה הדרך שהוכחנו ממשנתנו לדעת רבי אליעזר:

שהרי שנינו בסיפא: עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית.

וחכמים אומרים: ערב שבת שבשנה

השביעית אין יכול ליטול מן המוקצה עד **שירשום**, ויאמר "מכאן ועד כאן" אני נוטל. אבל לאחר שיסמן את הקציעות שהוא רוצה לקחת מותר לו לאכלם בשבת גם מבלי שיעשר אותן.

ויש לנו לדייק: **טעמא** שיכול לסמן את הקציעות ודיו בכך מבלי שיצטרך לעשר את הקציעות בעקבות הזמנתם לאכילת שבת [על אף שאכילת שבת היא אכילה חשובה הקובעת למעשר], משום **דערב שבת בשנה השביעית הוא, דלאו בר עשורי הוא**, שלא צריך לעשר בשנה השביעית.

הא בשאר שני שבוע, דהקציעות בני עשורי **נינהו** — **אסורים** באכילה לפני הפרשת מעשר.

מאי טעמא, האם **לאו משום דשבת קבעה**!?

כלומר: הרי מן המשנה מוכח לדעת רבי אליעזר שבשאר שני שביעית היו הפירות אסורים משום שהשבת קבעה, ואף חכמים לא נחלקו עליו אלא בדין ברירה ולא בדין זה [ראשונים].

הרי למדת שאף לדעת חכמים קובעת השבת במוקצה, ואף שלא נגמרה מלאכתו.

ודחינן: **לא** השבת היא הקובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

אלא, **שאני התם**, שהטעם מדוע מותר לאכול מן הפירות בשאר שני שבוע — **כיון דאמר "מכאן ועד כאן אני אוכל למחר"** — **קבע ליה בדיבורו**.⁽³⁾

3. פירוש: אף שלדעת רבי אליעזר גופיה על כרחנו הטעם משום שהשבת קבעה, מכל מקום,

רישא דאיירי דוקא בגברא טמא, נקטה הגמרא גברא טמא גם בסיפא.

ואילו ממשנה אחרת משמע שלדעתו אין השבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו:

דתנן במסכת תרומות [ח ג]:

היה אוכל באשכול ענבים [וסתם אשכול עדיין לא נגמרה מלאכתו, היות שסתם ענבים לדריכת יין הם עומדים], שעדיין לא הוקבע למעשר, ונכנס עם האשכול מוגנה לחצר, הקובעת למעשר אחר גמר מלאכה:

רבי אליעזר אומר: יגמור את האשכול אף קודם שיעשר, היות שאין החצר שנכנס בה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו [רש"י].

רבי יהושע אומר: לא יגמור, מפני שלדעת רבי יהושע הכניסה לחצר קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

וכן אם היה אוכל באשכול בערב שבת, וחשכה בלילי שבת:

רבי אליעזר אומר: יגמור, כי אין השבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

רבי יהושע אומר: לא יגמור, שהשבת קובעתו ואף שלא נגמרה מלאכתו.

ומקשינן עלה כדאקשינן לעיל: אי הכי מאי אריא שהדיבור קובע בשבת, אפילו בחול נמי?! וישמיענו התנא שהדיבור קובע [לדעת חכמים] בחול ובסדר זרעים, ואילו את מחלוקתם בדין הזמנה ישמיענו התנא בגזולות?! (4)

ומשינן: הא קא משמע לן תנא דמשנתנו ששנה מחלוקתם בפירות: דטבל בשאר שני שבוע — מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותקנו מתוקן, ומותר באכילה, ואין איסורו בשאר שני שבוע אלא מפני שעדיין לא תקנהו. (5)

ורמינהו מדברי רבי אליעזר אדברי רבי אליעזר בענין קביעות שבת בדבר שלא נגמרה מלאכתו:

הרי מדברי רבי אליעזר במשנתנו קיימת ההוכחה שהשבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו!

כי לפיו אין לפרש משנתנו שנקבע המעשר בשאר שני שבוע מפני דיבורו [כדדחינן לרבנן]. היות שהרי כ"מוחזרין ועומדין" הן, והוון "מותרו חזור". ולדעת רבי אליעזר אינו קובע, וכפי שנתבאר לעיל. אלא לדבריו, רק השבת יכולה לקבוע.

יום טוב, ולפיכך כתב הרמב"ם ביום טוב. דאילו בשבת הרי היה מקום לטעות ולומר שבשאר שני שבוע נקבע למעשר משום שהשבת קובעת, ולא היינו יודעים שדיבור קובע, וכדי להשמיענו שדיבור קובע כתב הרמב"ם דינו ביום טוב.

5. מבואר כאן, כי אם החצר קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו, אסור לאכול מהן אכילת

מה שלא נחלקו עליו חכמים אינו מפני שהם מודים לו שהשבת קבעה, אלא שאף לדעתם בשאר שני שבוע נקבעו הפירות משום דיבורו, והואיל ועיקר דינו אמת לא נחלקו עליו.

4. הרמב"ם הביא דין משנתנו ביום טוב ולא בשבת כפי שהיא שנויה.

וביאר הצ"ח: רק שבת קובעת למעשר ולא

הרי למדנו לדעת רבי אליעזר, שאין השבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ואילו ממשנתנו הרי מוכח לדעת רבי אליעזר שהשבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו?!

ומשינין: **התב**, במסכת תרומות, **בדקתני טעמא**. שפירוש המשנה במסכת תרומות אינו כפי משמעותה הפשוטה, שלדעת רבי אליעזר יגמור משום שעדיין לא הוקבע, אלא כפי שפירשה רבי נתן:

רבי נתן אומר: לא היתה כונתו של רבי אליעזר, **כשאמר רבי אליעזר** במשנה בתרומות שאם נכנס לחצר "יגמור" — **שבחצר יגמור**.

אלא, כוונתו היתה לומר שהוא צריך להיות **יוצא חוץ לחצר** — ושם יגמור לאכול את האשכול! (6)

ולא כשאמר רבי אליעזר שאם חשכה בלילי שבת יגמור, היתה כוונתו לומר **שבשבת יגמור**, כי אכילת שבת אכילת קבע היא, ואסורה אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

אלא, ממתין הוא באכילתו למוצאי שבת, ורק אז יגמור. שאז אין זו אכילת שבת ואף לא היתה מיוחדת לאכילת שבת שתקבענו, ולפיכך למוצאי שבת מותר לאוכלו.

ולפירושו של רבי נתן, אין סתירה לדברי רבי אליעזר שבמשנתנו שהשבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן שלא כדעת רב נחמן, הסובר ששבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו. אלא:

אחד שבת, ואחד תרומה, ואחד חצר, ואחד מקח [אף מקח הוא מן הקובעים למעשר] — **כולן אין קובעין למעשר אלא בדבר שנגמרה מלאכתו**.

ומפרשינן: **שבת** שאמר בה רבי יוחנן אינה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו: **לאפוקי** בא רבי יוחנן מדהלל שסובר שבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

דתניא: **המעמר פירות ממקום למקום** כדי לקצות [הוגה על פי הגר"א בתוספתא] שעדיין לא נגמרה מלאכתו, וקדש עליהן **היום** —

אמר רבי יהודה: הלל לעצמו [רק הוא לבדו, ואילו שאר בני דורו חולקים עליו], **אוסר**. מפני שהוא סובר: שבת קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ולאפוקי משיטת הלל, אמר רבי יוחנן שאין

עראי אף שלא נגמרה מלאכתו, שהרי האשכול לא נגמרה מלאכתו ואסור לאוכלו משנכנס לחצר; וראה בזה בהערה בתחילת הסוגיא.

6. הרש"ש לעיל לד ב [על דברי רש"י שם ד"ה המעביר, הובא בהערה לעיל] הבין, דאין חצר קובעת אם הכניס את הפירות לשעה והוציאם

משם, והיינו דאמר רבי אליעזר יגמור מחוץ לחצר; וראה גם במהרש"א לעיל לד ב.

ובפירוש מהר"י בן מלכי צדק מבואר, דלדעת רבי אליעזר כיון שהתחיל בהיתר יגמור [וראה שם במשניות הסמוכות במסכת תרומות שנחלקו עוד בענינים אחרים אם יגמור כשכבר התחיל]. ולפי פירוש זה, אינו דומה "יגמור" שאמר

השבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו. ולמדה רבי יוחנן מלשון הברייתא שהלל "לעצמו" אוסר, ומשמע מלשון זאת שכל בני דורו חלוקין עליו, והלכה כמותם.

לה-ב **חצר** שאמר רבי יוחנן אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, **לאפוקי** בא רבי יוחנן **מדרבי יעקב**, הסובר שחצר קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

דתנן: המעביר תאנים בחצרו לקצות – בניו ובני ביתו אוכלין מהן עראי, ופטורין מן המעשר. לפי שאין החצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ותני עלה: רבי יעקב מחייב שהחצר קובעת בכל אופן, ורבי יוסי ברכי יהודה פוטר.

ולאפוקי משיטת רבי יעקב פסק רבי יוחנן שלא כמותו.

תרומה שאמר רבי יוחנן אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, **לאפוקי מדרבי אליעזר**:⁽¹⁾

דתנן: פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן:

רבי אליעזר אוסר לאכול מהן עראי, הואיל ונקבעו על ידי התרומה ואף שלא נגמרה מלאכתן.

וחכמים מתירין, הואיל ולא נגמרה מלאכתן, ורבי יוחנן פסק כחכמים.

ובמקח שאמר רבי יוחנן: אינה קובעת אלא

בדבר שלא נגמרה מלאכתו, מבארת הגמרא שני ענינים:

האחד: **מקח** שאמר רבי יוחנן אינו קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, דבריו בזה הם **כדתניא**:

הלוקח תאנים מעם הארץ – החשודים על המעשרות, וגזרו חכמים להפריש מהן מעשר – במקום שרוב בני אדם מיבשים אותם ודורסין אותם בעיגול לעשותם "עגולי דבילה", ונמצא שעדיין לא נגמרה מלאכתן, הרי זה אוכל מהן עראי, ואף שנעשה בהן מקח, אין המקח קובע אלא בדבר שנגמרה מלאכתו.

וכשמעשרין אין מעשרן אלא **דמאי**, היינו בתורת ספק כשאר פירות הלקוחים מעם הארץ, ואין אומרים: הואיל ולא נגמרה מלאכתן, ודאי לא עישרן עם הארץ, ויתחייב לעשרם בתורת ודאי.

ומשום דקסבר האי תנא, יש שמעשרין קודם גמר מלאכה ומדה הנוהגת היא ומעיקר הדין יש לנו לתלות שעישרו, ואין חיובם במעשר אלא מדרבנן ובתורת ספק.

ומבארת הגמרא:

שמע מינה מבריייתא זו תלת:

א. **שמע מינה: מקח אינה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו, ולפיכך אוכל מהן עראי אף "שלקחן" מעם הארץ, וכפי שאמר רבי יוחנן.**

1. ואף שרבי אליעזר שמותי הוא ופשיטא שאין הלכה כמותו, מכל מקום הואיל ולא מצא מאן

רבי אליעזר בנכנס לחצר, ל"גמור" כשחשכה לו השבת.